

Література

1. Дробенко, Е. «Занимательная история»: исторический роман и социалистический реализм / Е. Дробенко // Соцреалистический канон: сб. ст. / под общ. ред. Х. Гюнтера и Е. Дробенко. — СПб.: Академ. проект, 2000. — С. 874–895.
2. Скобелев, Э. Мирослав, князь Дреговичский: Дума о минувшем / Э. Скобелев. — Минск: Маст. літ., 1979. — 432 с.
3. Чаропка, С. А. Гістарыяграфія Казацка-сялянскай вайны 1648–1651 гг. на Беларусі // С. А. Чаропка // Известия Гомел. гос. ун-та им. Ф. Скорины. — 2006. — № 2 (35). — С. 37–44.

Марина Чернишова (Донецьк)

ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ ПРОЗИ М. МАТІОС (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ «ЖИТТЯ КОРОТКЕ, ЩОБ КАЗАТИ “НІ”», «ЩОДЕННИК СТРАЧЕНОЇ» ТА «МАЙЖЕ НІКОЛИ НЕ НАВПАКИ»)

У сучасній українській літературі **жіноча проза** займає особливе місце. Написані жінками твори вирізняє не тільки специфічний погляд на світ та важливі сучасні проблеми, а й те, що «жіноча проза — це інший стиль мислення і письма, інша манера мовлення, інший тон» [13, с. 180]. У сучасній українській літературі виразно зазвучав «жіночий голос» М. Матіос, О. Забужко, Є. Кононенко, Г. Пагутяк, Г. Гордасевич, С. Андрухович, Л. Демської, Т. Зарівної, С. Майданської, Л. Тарнашинської, І. Жиленко та ін. У 90-х роках ХХ ст. українська жіноча проза починає усвідомлювати себе як специфічний літературний феномен, завдячуючи цим переважно феміністичній критиці В. Агеевої, Т. Гундорової, Н. Зборовської, С. Павличко та інших.

Однією з найяскравіших письменниць сучасної української літератури є Марія Матіос. Їй належать збірки поезій: «З трави і листя» (1983), «Вогонь жилиці» (1986) «Сад нетерпіння» (1994), «Десять дек морозної води» (1995), «Жіночий аркан» (2001), «Жіночий аркан у саду нетерпіння» (2007). Найбільшу популярність здобули її прозові твори: «Нація» (2001), «Життя коротке» (2001), «Фуршет від Марії Матіос» (2002), «Бульварний роман» (2003), «Солодка Даруся» (2004), «Щоденник страченої» (2005), «Містер і місіс Ю в країні укрів» (2006), «Нація. Одкровення.» (2006), «Майже ніколи не навпаки» (2007), «Москалиця; Мама Мариця Ї дружина Христофора Колумба» (2008), «Кулінарні фіглі» (2009), «Чотири пори життя» (2009), «Вирвані сторінки з автобіографії» (2010), «Армагедон уже відбувся» (2011).

Предметом статті є **ціннісний (аксіологічний) аспект** творів М. Матіос «Життя коротке, щоб казати “ні”», «Щоденник страченої» та «Майже ніколи не навпаки». Нас цікавить, які цінності представлені у цих творах. Письменниця виразно говорить про людські стосунки, родинне життя, кохання та побут. Вона надає перевагу емоційності, шукає гостру інтригу, протиставляє добро і зло, ефектно пише про межовий стан.

Цінності — це поняття, яке вказує на культурне, суспільне або ж особистісне значення явищ і фактів дійсності. **Аксіологія** — філософська наука про природу цінностей, їх місце в реальності і про структуру ціннісного світу,

тобто про зв'язок різних цінностей між собою, з соціальними і культурними факторами і структурою особистості. У літературознавстві та мистецтвознавстві аксіологія — це вчення про художні цінності. На основі розуміння їх природи літературознавці розробляють теорію літературної критики, сприймання та інтерпретації творів літератури, їх функціонування серед різних читачьких кіл.

Критика називає М. Матіос найталановитішою і найпрацевдатнішою українською письменницею, «гранд-дамою української літератури», творчість якої є найстрокатішою у жанровому відношенні: повість, бульварний роман, книга кулінарних рецептів, роман-памфлет, сага у новелах. Письменниця рішуче відстоює традиційні українські цінності. Науковці відзначають такі особливості її творчості, як звернення до фольклористики та історії українського народу, бачення повсякденного реального життя як театру абсурду, апокаліптичного карнавалу та інтертекстуальність.

Прозові тексти М. Матіос представляють, моделюють, віртуалізують історію, що відбувається з людиною, людьми і подані густими, нерідко запашними шматками соціумного життя [3, с. 66].

Твір письменниці «Життя коротке, щоб казати “ні”» просякнутий відвертістю, переживаннями зрілої жінки, яка прагне кохання. У повісті перед читачами постає жінка 45-ти років, вдова, яка має дорослих дітей та добру репутацію. Життя головної героїні з її покійним чоловіком Василем було досить розміреним, не було пристрасті, шаленого вихору почуттів, але був спокій, стабільність. Коли вона згадує його, то розуміє, що: *«більше плаче за своїм спокоєм з ним і за тією ясністю в усьому...»* [9, с. 21].

І тут раптом, розвіюючи сірість безвихідних буднів, з'являється він, чоловік, який змушує носити «валеріану замість обручки», «чоловік-невидимка, чоловік-невловимка». Чоловік, старший від сина всього на п'ять років, який у божевільній кориді *«виконував дві ролі одночасно: тореадора (з двома червоними полотнищами) і бика»* [9, с. 7]. «Прогнозований добробут» залишився позаду.

Героїня збирається на відпочинок до Варни, але один телефонний дзвінок, його голос у трубці і квіткам можна влаштувати поминки. Він має над нею владу, маніпулює ї жінка це розуміє, але суперечити не може. Усвідомлення того, що цей чоловік *«довший час був допінгом, однак тепер він дедалі частіше ставав депресивними пігулками у самотніх, одноманітних днях»*, затуманюється пристрастю, яка заплющує очі, змушує вибачати все і відчувати себе справжньою царицею на «бенкеті життя» [9, с. 11].

М. Матіос майстерно зображує напружений психологічний стан головної героїні. Потік спогадів, порівняння минулого життя з теперішнім вимальовують образ «розбитої життям», але достатньо сильної жінки. Героїня чекає коханого, їй страшно від тиші та самотності. Час іде, а його все немає, здається, що відлік годин, хвилин, секунд було втрачено. Очікування катує жінку, все, що вона хоче ї віддати свою любов: *«Нікому в житті я не встигла віддати свою любов. Вона зібралася у мені, як магма, — і точить зсередини вогнем так, що й не здивуюся, якщо мене колись розіб'є інфаркт»* [9, с. 31]. Героїню гнітить те, що

на будь-який «порух магми» з глибин серця вона відповідала «ні». М. Матіос говорить, що у багатьох її героїнь свідомість репресована не стільки суспільними чинниками, скільки внутрішніми: *«Для жіночої свідомості більшого тоталітариста і репресанта, аніж сама жінка, годі знайти. Проблема лежить у площині стосунків «жінка — чоловік». І я це називаю синдромом Анни Кареніної. Коли поглинута пристрастями жінка не може змагатися уже ані із зовнішніми, ані з внутрішніми проблемами. І вибирає шлях найбільш жорстоких репресій стосовно себе самої чи того, хто є об'єктом її марень. В повісті «Життя коротке, щоб казати «ні»...», доведена внутрішніми протиріччями, умотивованими чи не зовсім умотивованими ревнощами, розбалансована муками сумління, поглинута незнаною досі пристрастю жінка зважується на злочин — убивство. Прийняття цього рішення уже жодним чином не залежить від зовнішніх чинників, які могли би відвернути драму...»* [8].

«Щоденник страченої» в сучасному літературному просторі характеризується як психологічна розвідка Марії Матіос. Як зазначає О. Максименко: *«Це імітація щоденника головної героїні, що використовується автором як виразнення змісту, що представляє авторське «Я» з позиції емоційної співпричетності письменниці до головної героїні з метою формування уявлення про жіночу сутність й відтворення правдивої інформації щодо узагальненого образу жінки сучасного світу»* [7].

З Ларисою Ковальчук читач знайомиться в час, коли вона перебуває в межовій ситуації: фізично в стані «напівжигтя, напівумирання»; морально в стані емоційного напруження, пов'язаного з долею чоловіка, що багато років був об'єктом її палкої пристрасті, а потім двічі вистрелив у неї, за що його чекає покарання. В цій кризовій ситуації жінка знаходить сама себе в стані цілковитої порожнечі й повного збайдужіння: *«...мушу зізнаватися, що не шкодую ні за чим і ні за ким. Хіба що за одним лише чоловіком, який любив спати по діагоналі ліжка, закинувши одну руку за голову, а другою стискаючи мою праву грудь»* [11].

Основою проблематики твору є життєва ситуація Лариси, безмежне кохання та пристрасть до чоловіка, що стають руйнівними для неї та підштовхують до межі між життям, божевіллям та смертю. Становище, в якому опинилась головна героїня, наштовхує її на роздуми, порівняння, пошуки аналогій з історії, з сучасного життя щодо важливості ролі та значення жінки для чоловіка, для родини, для суспільства.

На одній із сторінок щоденника Лариса Ковальчук записала: *«Іноді мені здається, що я просвистую своє життя в чотири пальці»* [11]. Ще частіше жінка називає себе убивцею чи самовбивцею, катом. Не доклавши зусиль до самопізнання й самоствердження себе в бутті на своєму істинному місці, Лариса не реалізувала себе ні в ролі матері, ні в ролі дружини, ні в ролі берегині, ні в ролі коханки. Перед лицем смерті вона відчуває повний крах свого життя, повну його пустоту, як людина, що «розминулася» з собою і своїм життєвим призначенням, не здійснила того абсолютного вибору, що тільки й надає сенсу людському буттю [2].

Сімейна сага «Майже ніколи не навпаки» складається з трьох новел. М. Матіос змальовує життя трьох гуцульських родин — Чев'юків, Варварчуків та Кейванів, які протягом всього твору взаємодіють.

Улюбленим архітектонічним проектом письменниці є «багатоярусність», нанизування дистанційованих часом подій, а найапробованішим композиційним прийомом виступає ретроспективність, зміщена хронологія. Накладання буттєвих історій на казково-містичний світ снів, марень творить досить складне сюжетно-композиційне плетиво.

Твір вражає своєю фабульною та концептуально-стильовою багатошаровістю. По-перше, він являє собою поєднання різночасових епізодів, які сталися у буковинському селі Тисова Рівня за часів Австро-Угорської імперії, першої світової війни та першої третини ХХ ст. По-друге, авторський задум показати драматичну історію кількох гуцульських родин у межах означеного часу втілюється шляхом осмислення феномену людської долі як на подієвому, так і психологічному, філософському, метафізичному, екзистенційному рівнях. По-третє, письменниця вдається до різних наративних форм: спогаду-сповіді, розповіді-одкровення, внутрішнього мовлення тощо. У глибоко індивідуалізованих «партіях» персонажів, кожна з яких являє собою вивершену світоглядну систему, послідовно повторюється одна проблема — скласти для себе беззаперечне алібі, базоване на власному кодексі поведінки. Фрагментована манера викладу, членування роману на окремі завершені складові має світоглядний сенс, адже світ далеко не цілісний, він розколотий на безліч бачень, сприймань, розумінь [12].

Світ «Майже ніколи не навпаки» дихає складним і невичерпним життям, любов'ю й ненавистю. Письменниця, коли її запитали про що ця книга, відповіла: *«Мені близька теза Ірини Вільде, яка сказала: «Поки я не впораюся із цим маленьким світиком — людським серцем, не візьмусь, просто не зможу сягнути до ширших проблем людського життя». Ця книга — про те, на що здатне людське серце, яке вражене любов'ю, ненавистю, бажанням помсти, заздрістю, і на що воно спроможне у часи випробування радістю і печаллю. Коли мене питали, яка головна думка твору, відповідала і такими ж словами підписувала книжки: «Честь понад усе». Кожен персонаж доводить своє людське алібі морального плану. Воно може видатися для когось жорстокістю чи злом. Я намагаюся розвернути кожну людину так, як розвертають діамант перед прожектором, і з'ясувати, чому людина вчинила, можливо, жорстоко, але справедливо»* [6].

Напружена зміна подій гострофабульних новел (детективної «Чотири — як рідні — брати», еротичної «Будьте здорові, тату», соціально-психологічної «Гойданка життя») у зворотній часовій послідовності дає змогу письменниці розгорнути життєві історії вглиб, дозволяє заглянути у корінь, у найпосутнішу причину людських триумфів та горя [12].

Отже, М. Матіос у зазначених творах торкається загальнолюдських цінностей, які є невід'ємною складовою духовного життя людини, зокрема жінки. Основними з них є: кохання, материнство, родина, щастя. Основною

проблемою героїв є те, що вони не можуть повноцінно реалізувати ці цінності, що призводить їх до маніакальної пристрасті.

Література

1. Блюмкин, В. Мир моральных ценностей / В. Блюмкин. — М.: Знание, 1981. — 64 с.
2. Вірич, О. Трагедія екзистенційного не вибору (на матеріалі «Щоденника страченої» М. Матіос [Електронний ресурс] / О. Вірич. — Режим доступу: <http://www.westudents.com.ua/4240-tragedya-ekzistencynogo-ne-viboru-na-materal-schodennika-strachenoyi-m-matos.html>
3. Голобородько, Я. Буковинська орнаментика Марії Матіос / Я. Голобородько // Вісн. національної академії наук України. — 2008. — № 3. — С. 66–73.
4. Кавалеров, А. Цінність у соціокультурній трансформації / А. Кавалеров. — Одеса: Астропринт, 2002. — 221 с.
5. Леонтьев, Д. Философский энциклопедический словарь / Д. Леонтьев. — М.: Просвещение, 1989. — 387 с.
6. Люблю негідників, яких вимальовую у своїх книжках [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://molbuk.ua/2007/09/20/ljublu-negdnikv-jakikh-vimalovuju-u.html>
7. Максименко, О. Щоденник страченої Марії Матіос — щоденник-імітація [Електронний ресурс] // О. Максименко — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Filol/2013_4_2/20.pdf
8. Матіос, М. Внутрішній опір жінки в репресивних умовах існування / М. Матіос // Доповідь на щорічних «франківських читаннях» у Нагуєвичах. — Режим доступу: http://www.mariamatos.com.ua/ru/smi/vystupleniya/vnutr_shn_j_op_r/
9. Матіос, М. Життя коротке. Книга прози / М. Матіос. — Львів: Кальварія, 2001. — 236 с.
10. Матіос, М. Майже ніколи не навпаки [Електронний ресурс] / М. Матіос. — Режим доступу: http://www.e-reading.biz/bookreader.php/1001186/Matios_-_Mayzhe_nikoli_ne_navpaki.html
11. Матіос, М. Щоденник страченої [Електронний ресурс] / М. Матіос. — Режим доступу: http://www.e-reading.biz/bookreader.php/1001189/Matios_Mariya_-_Mariya_Matios.html
12. Насмінчук, І. Сильова специфіка прози Марії Матіос: до проблеми єдності формальних та змістових чинників [Електронний ресурс] / І. Насмінчук. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nrpknu_fil/2009_18/2_05_Nasmin_chukI.pdf
13. Харчук, Р. Сучасна українська проза: Постмодерний період: навч. посіб. / Р. Харчук. — 2-е вид., стереотип. — К.: ВЦ «Академія», 2011. — 248 с.